

Fakama'opo'opo Kakato

1. Na 'e fokotu'u 'ehe Sōsaieti pē Kautaha fakafaito'o Katolika 'oe kau muimui 'o Sangato Sione 'ae 'Otua' (koe tangata Potukali na'e 'iloa ki hono tokoni'i 'oe tukuhausia) Catholic Hospitaller Order of the Brothers of St John of God (the Order) 'ae 'apiako Marylands School 'i Christchurch 'ihe 1955. 'Oku kau 'ae Sōsaieti' Order 'ihe ngaahi Kautaha 'ae kau pātele Katolika communities of religious clergy motu'a taha 'ihe ngaahi 'apiako 'ae Siasi Katoliká. Kuo fuakava 'a hono kau mēmipá vows of poverty, chastity and obedience, ... si'aki 'ae ngaahi koloa fakamamaní, tauhi lao 'oe angama'á, talangofua pea mo nau mo'ui lī'oa ki hono tauhi 'ae kau mahamahakí moe kau nofo li'ekiná. Kā na'e hoko 'ae 'apiakó koha feitu'u fulukivanu, fakalielia, fakamamahi fakasino pea uesia tamaki fakalaumālie 'ae tamaiki' pea moe rangatahi na'e tokanga'i 'e he kau pātelé. Na'e kamata 'a hono fakalele 'ae Hebron Trust 'ehe Sōsaieti' Order 'ihe 1986. Na'e to e hoko foki moe feitu'ú ni koha feitu'u na'e fakamamahi ai 'ae rangatahi, 'aia na 'e fakamamahi'i fakasino mo fakalielia'i kinautolu 'e he kau pātele 'oe Sōsaieti' Order. Na'e pehē 'e kinautolu 'oku nau kei mo'ui mai na'anau 'i he ngaahi 'apiakó ni 'oku nau fakatatau 'ae ngaahi 'apiakó ni ko ha 'heli 'i mamani'.

2. Na'e a'u mai ki he kongá kimui 'oe 1980 tupu' mo e tui 'a e kau taki 'oe pule'angá na'e lelei 'a hono 'ave 'ae fānau 'oku nau faingata'a'ia fakasinó pea moe longa'i fānau iiki 'ihe ngaahi polokalama tokoní ke ako'i fakataha kinautolu mo e longa'i fānau kehé 'i he ngaahi 'apiakó kae 'ikai ko hono tuku kinautolu 'i honau ngaahi 'apí. Koe fānau tamariki and rangatahi na 'a nau faingata'a'ia lahi taha most vulnerable na'e 'ave kinautolu ki he 'apiako Marylands School (mei he ta'u 6) pea moe 'apiako Hebron Trust (meimei koe fānau to'utupu, kā na'e 'iai e fānau iiki meí he ta'u 8 'o fai hake). Koe tokolahi 'oe fānau tangata na'anau faingata'a'ia fakae'sino na'e 'ave kinautolu ki Marylands pea ko kinautolu na'e 'ihe Hebron Trust koe 'fānau paea meí he hala'. Koe tokolahi ko e rangatahi Maui na'anau fu'u fiema'u tokoni moha nofo'anga 'oku malu.

3. Na 'e anga maheni 'aki 'a hono 'ave 'ae fānau tanagatá ki Marylands 'ihe tui 'o pehē koe feitu'u lelei taha ia kiate kinautolú, pea 'e lava ke tokoni'i mo ako'i ai kinautolu 'ehe kau pātele 'a e St John of God 'a ia na'e fakamalumu 'ihe Siasi Katoliká pea moe 'Otuá. Na'e 'ikai ke hoko eni fakatatau kihe faka'amú, ka na'e fakalilifu 'a hono ngaohi kovi'i pea moe li'ekina 'ae fānau lolotonga 'enau nofo 'ihe ngaahi feitu'u na'e fai 'ae falala kenau malu ai.

4. Na'e pehē 'ehe Siasi Katolika pea moe kau 'ōfisa kihe mo'ui na'e tokanga'i lelei pea malu

'ae fānau tangata' tamariki. Na'e hangē na'e 'ikai fiemālie 'ae State (Vāhenga/Pul'anga) kihe taumu'a 'oe 'apiakó. Koe mātu'a' na'a nau hoha'a kihe malu 'enau fānau', na'e taki hala'i kinautolu kenau pehē koe 'apiako lelei 'a Marylands pea kuo taukei fe'unga 'ae kau pātele' 'i hono ako'i 'ae fānau 'oku nau faingata'a'ia fakasino'. Na 'e falala 'ae kau polisi', fakamaau'anga' pea moe ngaahi potungāue tokoni' ke 'ave 'ae fānau paea kihe Hebron Trust 'o pehē koe feitu'u lelei 'i hono tokanga'i ai 'oe fānau iiki pea koe 'uhi koe ngaahi ongoongo lelei 'oe ngāue 'a Pātele McGrath 'i he komiuniti'.

5. Ko hono mo'oni', na'e taki hala'i 'ehe Sosaieti pē Kautaha 'ae kau pātele Order, 'ae komiuniti' 'o Christchurch, ngaahi mātu'a', kau ngāue kihe mo'ui pea moe kau mataotao. Na'e 'ikai ke ako'i lelei 'ae fānau' pea ke tokolahi 'oe kau pātele 'ihe Sosaieti' Order na'anau tohotoho'i, tā fakamamahi'i pea fakavalevale 'ae 'ikai ke nau fakakakato 'ae ngaahi fiema'u 'a kinautolu na'e totonu ke nau tauhi'. Na'e tu'olahi 'ae lāunga 'ae fānau ki hono ngaahi kovi 'i kinautolu moe 'ikai ke tui ha taha kinautolu. Na 'e tui 'a e kau pīsope mo e kau taki 'o e Siasi Katolika', koe ngaahi fakamamahi fakalielia koe 'angahala' ka 'oku 'ikai ko ha hia pea na'e feinga ma'u pē 'ae Sosaieti' Order ke malu'i 'ae ongoonogo 'oe kau pātele 'oe Kautaha ni Order 'ihe taimi 'oku fai ai ha launga fekau 'aki mo 'enau fakamamahi.

'Apiako Marylands

6. 'Ihe 1954 na'e fakaafe'i ai 'ehe Pīsope 'o Christchurch 'ae Sosaieti' Order ke fakalahi 'enau ngaahi faifatongia ki Christchurch pea hoko ai 'ae foaki ange aipē 'ae kongā kelekele ko Marylands ai ha kongā kelekele. Na'e tali lelei eni 'ehe Sōsaieti' Order 'onau fokotu'u ai 'ae 'apiako Marylands School, koha 'apiako makehe ma'ae fānau tangata 'oku nau faingata'a'ia fakaesino. Ko hono fokotu'u ko'eni 'ae 'apiako', na'e fakamavahe'i ai 'ae fānau faingata'a'ia fakaesino mo 'atamai mei honau ngaahi fāmili', komiuniti' moe fānau kehe honau to'u koe 'uhi koe fakakaukau 'o pehē na'e 'ikai lelei kenau feohi moe toenga 'oe sosaieti' 'o fakatatau moe ngaahi fakakaukau fakapolitikale 'oe 'aho koia'.

7. Koe 'uhinga 'oe fo'i lea eugenics, koha fo'i seti 'oe ngaahi tui moha angafai 'oku fakataumu'a ke toe malohi, lelei mo tolonga 'ae fa'unga 'oe tangata. Koe ableism leva koe filifilimānako kiate kinautolu 'oku 'ikai kenau faingata'a'ia fakaesino mo faka'atamai.

8. Na'e fekau 'ehe kau ma'u lakanga 'oe siasi ke folau ha kau pātele 'e toko nima mei 'Aositelēlia kenau ngāue 'ihe 'apiako. Koe tokolahi na'e 'ikai ke 'iai ha'a nau taukei pē faka'ilonga ako fakafaiako ki hono tokanga'i mo ako'i 'oe fānau faingata'a'ia fakaesino mo faka'atamai. Koe kau pātele kotoa 'e toko nima ko 'eni na'e tukuaki'i kinautolu kihono

fakamamahi'i 'ae fānau 'ihe fuofua ta'u na'e fokotu'u ai 'ae 'apiako'. Na'e kau heni 'a hono tukuaki 'i kinautolu ki hono fakamamahi'i faka'aho 'oe fānau'.

9. Na'e pehē 'e Dr Michelle Mulvihill koha Toketā kihe 'atamai' Clinical psychologist na'e ngāue ma'ae Sosiaeti' Order 'i 'Aositelēlia, na'ane pehē 'ihe lolotonga 'ae hopo 'ae fakatotolo 'ae Kalauni' Royal Commission moe 'apiako Marylands School: "Na'e ngāue'aki 'ehe Siasi Katolika 'o Nu'u Sila' ha kulupu 'oha kau ngāue fakamisinale na'e 'ikai ke 'iai ha'a nau taukei pē faka'ilonga fakaako ki hono ako'i 'oe fānau paea 'ihe 'apiako Marylands. Na'e ngāue'aki hala'i 'ehe kau tangata ni 'a honau mafai fakalotu' mo honau mālohi fakasino ke tāpalasia ai 'ae mo'ui 'ae fānau' pea 'ikai ke tauhi mo tokanga'i lelei kae li'aki leva kinautolu."

10. koe 'apiako Marylands 'oku ofi mai kiai 'ae nofo'anga 'oe fānau tukuhausia ko St Joseph's Orphanage, 'aia 'oku tokanga'i 'ehe Sōsaieti Katolika makehe, koe Koe Sisters of Nazareth. . Na'e pehē 'ehe va'a fakatotolo 'ae pule'anga' Royal Commission, neongo na'e 'ikai kenau ma'u ha ngaahi lāunga fekau'aki moe fakamamahi'i 'oe fānau' lolotonga 'enau nofo 'ihe 'api Tāupo'ou 'oe Sisters of Nazareth, na'anau ma'u pe 'ae ngaahi fakamo'oni mei he fānau na'anau 'iai na'e fakamamahi'i mo kinautolu 'ehe kau pātele 'ihe Kautaha pē koia' Order.

11. Neongo na'e poupou'i 'ehe pule'anga', kau Minisitā 'oe kalauni' 'a hono fokotu'u pea mo hono hokohoko atu 'a hono fakapa'anga 'oe 'apiako' 'ihe ta'u 'e 30, ko hono tokanga'i 'oe 'apiako', fānau' pea moe to'utupu 'oku nau 'iai' ka na'e ta'efe'unga 'aupito eni. 'Ihe taimi na'e fakahā ai 'ehe fānau' kihe kau polisi' moe kau social workers 'a hono fakamamahi'i kinautolu, nae 'ikai ke nau tui ange kiai.

12. Na'e fakahū mai pē 'ehe 'apiako Marylands 'ae fānau tangata kotoa mei ha tapa pe 'o Nu'u Sila ni 'o kau ai 'ae fanau tangata na'e pusiaki'ipe tuku he ngaahi nofo'anga 'ae pule'anga' State wards, kiai mo kinautolu 'oku fiema'u ke tokoni'i fakaako mo faka'ulungaanga.

13. Na'e 'ikai ke lekooti 'ehe Sosaieti koeni' Order pē na'e faingata'a'ia fakaesino 'ae fānau tangata koeni' pē koe hā 'ae matakali 'oku nau ha'u mei ai pea na'e 'ikai ke fakamā'opo'opo lelei 'a 'enau ngaahi fiema'u. Na'e 'ikai 'aupito ke lava 'ehe 'apiako ni 'o fakakakato honau tefito'i fatongia ke ako'i 'ae tokolahi 'oe fānau tangata na'e ako ai. Na'e lahi ange 'ae hono fakangāue'i 'ae fānau 'ihe falefō, peito moe ngoue kae 'ikai ke ako'i kinautolu 'i lokiako. Na'e lahi ange 'ae taimi na'e 'ikai ke ako' ai kinautolu.

14. 'Ihe fānau tangata 'e toko 537 na'anau ako 'ihe apiako Marylands School, na'e lahi hake 'ihe toko taha meihe toko nima kotoa pe (118) na'anau lāunga kihono fakamamahi'i kinautolu lolotonga 'enau 'ihe 'apiako'. Na'e fakahā 'e kinautolu na'e 'ihe 'apiako kihe potungāue 'ae pule'anga' na'anau ngāue kihe ngaahi me'ani, na'e tu'o lahi 'a hono tohotoho'i mo fakahoko ha ngaahi 'ulungaanga fakalielia mo fulikivanu lolotonga 'enau nofo 'ihe 'apiako. Na'a nau fakamālohi'i 'ae fānau tangata kenau fai 'ae ngaahi 'ulungaanga fakalielia mo fulikivanu. Na'e anga maheni'aki 'a hono fakamamahi'i kinautolu pea na'e hokoai 'ae fakamamahi'i 'ehe fānau tangata 'ae fānau iiki 'ia kinautolu pē . 'Ihe taimi 'e ni'ihi na'e fakamamahi'i fakalielia ha taha 'oe fānau 'eha kau pātele brothers 'iha taimi pē 'e taha pe ko hono fekau ke fakahoko 'eha fānau ha ngaahi ngāue fakalielia kenau sio kiai. Na'e fa'a fakahoko fakapulipuli eni. 'Ihe taimi 'e ni'ihi na'e 'ikai ke fakapulipuli'i 'ae ngaahi ngāue fakalielia ko'eni koha tautea mo hono fakailifia'i kinautolu. Na'e tā mo fakailifia'i 'ae fānau kenau nofo tailili ma'upē mo fai pau kihe ngaahi tu'utu'uni kotoa 'a e kau pātele brothers.

15. Fakataha mo hono fakamamahi'i fakaesino kinautolu, na'e ngāue hala'aki 'ehe kau pātele/felela brothers 'a honau ngaahi mafai moe tui fakalotú ke fakamamahi'i mo fakailifia'i 'aki 'ae fānau tangata' ke 'oua te nau tala ki ha taha 'a e ngaahi fakamamahi 'oku fakahoko kiate kinautolu'. Na'e 'iai 'ae ni'ihi he kau pātele brothers na'anau pehē koe ngaahi ngāue fakalielia ko'eni koha kongā pē ia 'oe ngaahi ngāue fakalotu, pea mo hono fakama'a 'oe fānau' 'ihono ngāue'aki 'ae ngaahi lea fakalotu ke fakatonuhia'i'aki 'ae ngaahi ngāue fakalielia mo fakamamahi na'e fakahoko kihe fānaú. Na'e fakamatala 'ehe taha 'oe fānau na'anau 'ihe 'apiako' fekau'aki pea mo hono tohotoho ia 'ihe tepile toputapu. Na'e pehē ha toe taha 'oe fanau koeni' na'e talaange kiai "kapau teke hoko koha tamasi'i lelei teke 'alu ki Hevani."

16. Ko e kau felela pē pātele koeni' brothers na'anau tu'uta mai mei 'Aositelelia (fakatokanga'i ange ko Brother McGrath koe tokotaha Nu'u Sila) na'e 'ikai ke iai ha'anau 'ilo kihe 'ulungaanga fakafonua pē koha taukei 'ihe lea faka-Mauli', pe moe fiema'u 'ae ngaahi matakali kehe. Na'e 'iai 'ae ni'ihi 'oe kau pātele brothers na'anau laulanu mo fakahoko ha ngaahi 'ulungaanga ta'efe'unga kihe fānau ako Mauli' 'o kau ai 'ahono ui'aki kinautolu 'ae fo'ilea 'nika'. Na'e 'ikai ke nau faka'apa'apa'i 'ae ngaahi 'ulungaanga fakafonua 'o hange ko 'enau fakailifia'i ha ki'i tamasi'i Mauli 'aki ha sino ha pekia.

17. Lolotonga 'a hono fakamamahi'i fakaesino mo fakalielia, na'e fakalilifu pea na'e tailili ma'upē 'ae nofo 'ihe 'apiako Marylands. Na'e 'iai ha ni'ihi 'oe fānau tangata na'anau sio tonu

kihe ngaahi fakamamahi 'o iku kihe mole ai 'ae mo'ui 'ae ni'ihī 'oe tamaiki tangata. Na'e faingata'a 'aupito ke ta'ofi 'ae ngaahi 'ulungaanga fakalielia pea moe ngaahi fakatātā fakalielia. Na'e 'osi talanoa 'ae tamaiki tangata' fekau'aki moe to'o 'o 'enau mo'ui'. Na'e 'ikai ha feitu'u ke nau hao kiai. Na'e fakamavahe'i kinautolu , pea na'e 'ikai tui ha taha ki he 'enau ngaahi lāunga'. Na'e 'ikai puli 'enau mamahi'.

Talāsiti Hebron

18. Hili 'ae mavahe 'ae Sōsaieti Katolika koeni Order mei Marylands 'ihe 1984, na'e fakaafe'i 'ehe Pīsope 'o Christchurch 'ae Sōsaieti' pātele brothers kenau fokotu'u ha potungāue talavou ke tokoni ki hono tokanga'i 'o e tamaiki 'oku nau nofo paea', 'aia koe tokolahi koe fanau Maui.

19. 'Ihe 1990 na'e tali ai 'ehe Pule'anga ke hoko 'ae Hebron Trust koha feitu'u ke tauhi mo tokanga'i ai 'ae fānau to'utupu. Pea fakapapau'i'aki 'ae tali lelei hono lēsisita koe sino ngāue fakalao 'ae pule'anga'.

20. Na'e lava ke ma'u 'ehe Sōsaieti' Order meihe Hebron Trust ha ngaahi 'api nofo'anga fakataimi ma'ae fānau'. Na'e fakalele 'ae ngāue ko'eni' 'e Brother Bernard McGrath, koe taha 'oe kau tangata meihe Sōsaieti' Order, na'e 'ilo'i ki mui 'ene toutou tohotoho'i 'ae fanau. Na'ane ngāue'aki hono lakanga 'ihe 'apiako Marylands ke tohotoho'i, pā'usi'i fakalielia mo fakamamahi'i fakaesino 'ae tokolahi 'oe fanau'. Na'e toe fakalilifu ange 'ae ngaahi ngāue fakamamahi na'ane fakahoko kihe to'utupu lolotonga 'ene ngāue 'ihe Hebron Trust.

21. Na'e lava 'e Brother McGrath ke fakahoko ngāue ki he ngaahi komiuniti kehekehe 'i Christchurch moe fānau iiki, tautautefito kihe to'utupu Maui', 'o 'ikai toe fehu'ia 'eha taha. Neongo na'e 'osi 'ilo'i 'ehe Sosaieti' Order kihe ngaahi lāunga fekau'aki mo 'ene ngaahi fakamamahi he 'apiako Maryland, ka na'e 'ikai ke fai ha ngāue kiai. 'Ihe 'ene pehē na'e hokohoko atu 'e Brother McGrath 'ene ngaahi ngāue fulikivanu 'i Hebron.

22. He 'ikai pē ke 'ilo ha taha ki he fakaikiiki 'oe ngaahi ngāue fakamamahi na'e fakahoko 'e Brother McGrath. Koe me'a 'oku tau 'ilo'i na'e launga'i 'ehe fānau 'e toko 28, si'i hifo he ta'u18 mo e tokotaha 'o e kau ngāue, 'a Brother McGrath ki he Sosaieti' Order lolotonga 'enau 'nofo 'i he Hebron Trust. Ko e tokolahi 'oe fānau na'e 'ikai ke 'iai ha nau ngaahi 'api, pea na'e 'ave kinautolu 'ehe potungāue 'oe pule'anga moe fakamaau'anga ki Hebron. Na'e a'u ki ha tu'unga fakalilifu taha 'ae ngaahi ngāue fakamamahi'i 'oe fanau 'e McGrath lolotonga 'ene 'ihe Hebron Trust, 'o uestia tamaki ai 'ae mo'ui 'ae fānau 'o a'u mai ki he taimi ni.

Uesia tamaki 'o e ngaahi fakamamahi

23. Na'e uesia lahi 'aupito 'ae mo'ui 'ae fānau na'a nau 'ihe 'apiako Marylands, Hebron Trust moe 'api taupo'ou St Josephs mei he ngaahi fakamamahi, pa'usi'i mo li'ekina. Na'e hoko eni ke ma'u he ni'ihī ha ngaahi anga fakapo'uli mo fakalielia. Na'e 'iai ha ni'ihī na'anau fe'ao moe ngaahi faingata'a'ia fakaesino mei he ngaahi fakamamahi koeni 'ihe toenga 'enau mo'ui. Koe vahe tolu 'e fā 'o kinautolu na'e fakamamahi'i kuo nau ngāue'aki 'ae faito'o konatapu moe kava malohi ko ha founga ke fakafiemālie mo hā fakanonga ki ha me'a na'e hoko kiate kinautolu. Koe ni'ihī na'a nau fakahoko ha ngaahi hia, mo fili ke kau ki he kau kengi lolotonga 'enau kei ako. Na'e pehē 'e kinautolu na'e fakamamahi'i kuo nau faingata'a'ia faka'atamai, fakaesino mo fakamōlale.

24. Na'e hoko 'ae ngaahi fakamamahi, pa'usi'i mo li'ekina ke mole ai 'ae falala moe tui fakalotu 'ae fānau ko'eni pea faingata'a ai 'a 'enau feohi fakakaume'a, mo tauhi e vā mo 'enau fānau mo honau ngaahi hoa. Kuo 'ikai ma'u ha nau ngāue pē vahe lelei 'ae ni'ihī ko'eni, koe 'uhi koe ma'ulalo 'ae tu'unga fakaako na'anau ma'u mei he 'apiako Marylands.

25. Na'e vahevahe mai 'ehe tokolahi 'a 'enau fakakaukau ke to'o 'enau mo'ui. Pea kuo fakamamahi 'ae mole ' e ni'ihī na'a nau to'o 'enau mo'ui.

Ngaahi launga mo e taliui

26. Talu mei he 1970 tupu 'o a'u mai kihe kongo kimu'a 'oe 2000 tupu, na'e fakahā ai kihe kau taki 'oe Sosaieti Katolika koeni' Orders 'ae ngaahi launga fekau'aki moe Kau felela brothers.

27. Tokolahi 'oe fanau na'anau launga'i 'a hono fakamamahi'i kinautolu kihe kau pātele 'oe Sosaieti Order's brothers, kau taki 'oe kautaha koeni' Orders, kau ngāue fakasosiale social workers moe kau polisi'. Na'e lahi ange 'ae taimi na'e 'ikai tui ai ha taha kihe fānau', pea 'ikai tali 'enau ngaahi fakamatala'. Na'e tatau pē moe kau faingata'aia fakaesino mo faka'atamai, na'e 'ikai ke fanongo pe tui ha taha kihe 'enau ngaahi lāunga. Meimei koe ngaahi lāunga kotoa , na'e 'ikai ke fakahoko 'ehe Sosaieti' Order ha ngāue kihe ngaahi līpooti koia' .

28. Na'e lāunga'i fakapulipuli 'ihe 1977 'a brothers Moloney mo McGrath kihe 'Ulu'i 'Ofisi 'oe Sōsaieti' 'i Senē kihe hia koe pā'usi'i fakalielia, ka na'e 'ikai ke fai ha ngāue kiai. 'Ihe konga kimui 'oe ta'u tatau pē na'e fakahoko ai 'ehe Sōsaieti' Order 'ae tu'utu'uni ke fetongi 'ae 'ātakai 'oe tokotaha ni 'aki 'ae faito'o fakahēhē ko hono hiki ia kiha feitu'u kehe/fo'ou 'geographical cure' . Na'e 'ave leva 'a Moloney kihe kihe 'Ulu'i potungāue 'ae Sōsaieti' 'ihe Vatikano'. Na'e fakafoki 'a McGrath ki Kendall Grange, koe feitu'u na'e tauhi ai 'ae fanau

faingata'a'ia fakaesino mo faka'atamai 'i 'Aositelelia. Na'e hoko atu 'ene fakamamahi'i 'a e fānau 'i heni, kimu'a pe a toki fakafoki ki Christchurch ke fokotu'u mo fakalele 'a e Hebron Trust.

29. Koe toko 21 mei he toko 37 'oe kau pātele brothers mei he Sōsaieti' Orders na'e lāunga'i kinautolu kihe ngaahi fakamamahi fakasōtoma kehekehe. Ko kinautolu ni, na'anau ngāue fakalotu 'ihe ngaahi komiuniti' 'i Christchurch 'ihe taimi na'e fakalelei'i ai 'ehe Sōsaieti' Orders 'ae 'apiako Marylands. Koe toko 19 na'e 'iai 'ae ngaahi lāunga'i fekau'aki mo hono pa'usi'i fakalielia 'ae fanau iiki'.

30. 'I he ta'u 'e 28 kuo hili ange' na'e fakalelei'i ai 'ae 'apiako Marylands, 'ihe faka'avalisi' koe tokofitu 'ae kau pātele brothers na'e ngāue kihe komiuniti' 'i Christchurch, koe toko nima mei he tokofitu ko'eni kuo 'osi lāunga'i kihe fakamamahi, pea toko fā mei he toko nima ko 'eni kuo lāunga'i kihe ngaahi hia koe pausi'i fakasōtoma fakalielia. 'Ihe faka'avalisi', na'e fuoloa ange 'ae nofo 'a kinautolu 'ae kau pātele brothers na'anau fakamamahi'i 'ae fānau 'ia tekinautolu na'e 'ikai ke nau fakamamahi'i 'ae fānau.

31. Na'e 'iai 'ae fakatotolo 'e ua na'e fakahoko 'ehe kau polisi', 'ihe vaha'a ta'u 'e 10 hona vāmama'o', ka na'e fakafeatungia'i eni 'aki 'ae si'isi'i 'oe fiekau mai 'ae kau pātele' brothers moe kau taki 'oe Sōsaieti' Order. Na'e feinga lahi 'ae kau ma'u lakanga 'i Aositelelia' 'ihe 'enau fakamole ha pa'anga lahi 'ihe ngaahi ta'u lahi ke ta'ofi 'a hono fakafoki fakalao 'ae kau pātele ke hopo'i kinautolu brothers 'i Nu'u Sila. Kā na'e iku pē 'o fakafoki kinautolu ki Nu'u Sila.

32. 'Ihe 1993, na'e tu'utu'u ni ai 'ae fakamaau lahi' ke ngāue pōpula ta'u 'e tolu 'a Brother McGrath kihe ngaahi hia fakalielia kehekehe 'e 10 na'a ne fakahoko kihe fānau moe to'utupu 'ihe vaha'a 'oe ta'u valu kihe 16. Na'e toki fakafoki mai 'ae ongo pātele brothers Garchow mo Moloney 'ihe 2006 ke hopo'i 'i Nu'u Sila ni hili hono tu'utu'u ni ke ngāue popula 'a Brother McGrath mo Brother IU.

33. 'Ihe 1970 tupu na'e puleako 'a Brother Moloney 'ihe 'apiako Marylands, pea toe foki mai 'o ngāue he komiuniti' Christchurch he 1980 tupu. 'I he 2008 na'e tu'utu'u ni ai 'ehe fakamaau'anga 'i Christchurch ke ngāue pōpula ta'u 'e ua moe mahina 'e hiva, 'ihe ngaahi hia kehekehe 'e fitu, kau ai 'ae lāunga 'e nima. Na'e faka'atā mei Pilisone 'o malu'i ki tu'a 'i Sepitema 2009, pea foki aipē ki Aositelelia. Na'e fakahā 'e he Sōsaieti' Order ki he mitia': "Oku kei hoko pē 'a Borthor Moloney ko e memipa 'oe Kautaha koeni Order, pea 'e kei tauhi pē 'ihe loto'i Sōsaieti Order 'i Aositelelia'." Na'e mate aipē 'i Sene he 2019.

34. Na'e 'ikai ke fakahoko 'ae ngaahi hopo'i koia 'o Brother Garchow mo Brother IU. 'I Siulai 2008, koe 'uhi koe mahamahaki 'a kinautolu na'e fakamamahi'i' 'o kau ai pea moe mahamahaki 'a Brother Garchow na'e 'ikai ke toe hoko atu 'ae hopo'. Na'e mate aipe 'i Ma'asi 2011. Na'e tali 'a e kole 'a Brother IU ke fakahoko ha sivi faka'atamai kiate kinautolu na'ane fakamamahi'i. Fakatatau ki he lau 'a e kau polisi', ko ha founga pē 'eni 'ene feinga ke tukuhifo mo takihala'i 'ae ngāue fakalao'. Na'e hoko 'a e ngaahi toloi ko 'eni fakataha mo e natula 'o e ngaahi lāunga', ko ha me'a ke fakata'e'aonga'i 'a e ngaahi faka'ilo 'o Brother IU 'i he 'aho na'e totonu ke kamata ai 'a 'ene hopo'.

35. 'Ihe 2006 na'e tu'utu'u ni ai ke ngāue popula ta'u 'e nima 'a Brother McGrath 'i Nu'u Sila ni kihe hia kehekehe 'e 22 fekau'aki mo'ene ngāue 'ihe 'apiako Marylands. Na'e kau heni 'ae ngaahi ngāue fakalielia kihe fanau tangata si'i hifo he ta'u 16. Koe ngaahi pā'usi'i fakalielia ko'eni' na'e kau ai 'ae ala kovi, to'onga fakasōtoma kehekehe kihe sino 'oe tokotaha mamahi' fondling, masturbation and oral sex but he was found not guilty of charges of anal rape. Ka na'e hao ia 'ihe tukuaki'i kihe fakasōtoma angamaheni' Na'e fakahā 'ehe fakamaau' 'ae ngaahi uesia tamaki kuo hoko kiate kinautolu na'e fakamamahi'i 'o kau ai 'ae 'ite'ita, mo'ui ilifia, lotohoha'a, misi kovi, mole 'amanaki lelei, PTSD, pea 'i he taimi lahi 'oku toe lahi ange 'a palopalema 'amui ange. Na'e tukuange 'a Brother McGrath mei pilisone 'ihe 2008.

36. 'Ihe 2018, na'e tu'utu'u ni 'ehe fakamaau ke ngāue popula ta'u 'e 33 'a Brother McGrath 'i Aositelelia kihe ngaahi hia kehekehe 'e 64 ki hono fakamamahi'i 'o e fānau tangata 'e toko 12 'i he Kendall Grange. Na'e hoko eni 'ihe ta'u hokohoko 'e fitu, pea 'ihe 2019 na'e toe tu'utu'u ni ai 'ehe fakamaau ke tānaki atu mo ha ta'u 'e 29 kihe 'ene taimi ngāue pōpula, ki he ngaahi hia kehekehe fekau'aki moe fanau tangata kehe 'e toko 15 meihe Kendall Grange. Na'e kau 'a e fakalielia faka-Sotoma 'ihe kongā 'oe ngaahi hia koeni'.

37. 'I hono fakakātoa', na'e halaia 'a Brother McGrath 'ihe hopo kehekehe 'e nima, koe ua 'i Nu'u Sila pea tolu 'i Aositelelia. Na'e lahi hake 'i he ngaahi hia kehekehe 'e 100 'ihe ta'u 'e tolungofulu tupu. 'Oku fakafuofua, ko'ene ngāue popula eni kihe mate 'i Aositelelia.

38. Na'e 'ikai ke ola lelei 'ae ngaahi hopo 'ae ni'ihī 'oe kau mamahi koe 'uhi koe 'ikai ke ngāue'aki 'ehe kau polisi pea moe fakamaau'anga 'ae ngaahi fakamo'oni koe 'uhi ko 'enau pehe 'oku 'ikai taau mo totonu 'enau ngaahi fakamo'oni koe 'uhi ko 'enau faingata'a'ia fakaesino pē fakaatamai. Na'e 'ikai ke tauhi 'e he kau polisi 'ae ngaahi fakamatala fakaikiiki fekauaki moe tūkunga fakaesino pē fakaatamai 'ae kau mamahi, pea na'e 'ikai kenau 'omai

ha kau mataotao ke tokoni ki he ngaahi fetu'utaki moe kau mamahi' , lolotonga 'ae hopo'. Na'e 'ikai foki ke loto 'ae kau polisi' ke ngāue'aki ha ngaahi founa 'oku taau pea mo e ngaahi 'ulungaanga fakafonua faka-Mauli mo e kainga Pasifiki'.

39. Na'e pehe 'ehe kau Polisi Nu'u Sila, 'e ngali faingata'a kiate kinautolu 'oku faingata'a'ia fakaesino pē faka'atamai ke ma'u ha fakamaau lelei, koe 'uhi' ko e faingata'a'ia 'ae fetu'utaki, tali 'ae ngaahi fehu'i, pea mo hono mahino'i 'ae ngaahi talanga 'i fale hopo. Na'e 'ikai ke fakahoko totonu 'ehe pule'anga 'a honau fatongia kihe ni'ihiki koeni kuo pa'usi'i fakalielia', tatau aipē pē 'oku nau fainga'a'ia fakaesino pē faka'atamai pē 'ikai.

40. Na'e pehe 'ehe kau mamahi' mo honau ngaahi fāmili, na'e 'ikai ke tokanga'i lelei 'ehe fakamaau'anga' 'ae kau mamahi 'oku 'iai ha'anau faingata'a'ia fakasino pē faka'atamai pea ke fakangofua kinautolu ke 'iai ha taha ke tokoni'i kinautolu lolotonga 'enau fakamo'oni' 'i fale hopo. Na'a nau toe pehē foki, na'e 'ikai ke tukuange 'ehe fakamaau'anga' ha faingamālie 'oe kau mamahi 'oku 'iai honau ngaahi faingata'a'ia fakasino pe faka'atamai ke tali 'ae ngaahi fehu'i 'i fale hopo. Na'a nau fakavave pē ke fakata'e'aonga'i 'enau fakamo'oni', pea 'ikai ke 'iai ha taha ke tokoni'i kinautolu .

41. Neongo ko e fatongia fakalao ia 'o e polisi Nu'u Sila, na'e 'ikai ke faka'ilo 'a e Sōsaieti' Order pē ko honau kau taki ki he ngaahi hia ko 'eni.

42. Koe ngaahi ngāue 'ae Sōsaieti Order 'i Nu'u Sila ni', na'e tataki 'ehe Pīsope 'o Christchurch, pea na'e tō nounou ai 'i hono fatongia ke tokanga'i lelei 'ae ngaahi ngāue mo hono fakalele 'ae 'apiako Marylands pea moe Hebron. Hili 'a hono talaki 'ae fakamamahi'i 'oe fanau 'i he 2002, na'e faka'ikai'i 'e Pisope Cunneen 'ae ngaahi tōnounou 'ae Order. Na'ane fakahā ai 'ene ta'efiemālie kihe līpooti 'ehe mītia' 'ae ngaahi me'a ni, pea ne feinga ai ke taukapo'i 'ae ongoonogo 'oe siasi.

Koe ngali uesia 'ae ngaahi fatongia kihe ngaahi totonu 'ae tangata'

43. Fakatatau ki he ngaahi fakamo'oni', 'oku ngali fakafē'atungia'i 'ehe fakamaau'anga' 'ae ngaahi fatongia kihe totonu 'ae tangata' fekau'aki mo kinautolu 'oku tauhi 'ihe nofo'anga moe 'apiako Marylands Hebron Trust. 'Oku 'iai moe ngaahi tāla'a fekau'aki moe fakahoko fatongia 'ae Sōsaieti Katolika 'o Sangato Sione 'oe 'Otua' Order of St John of God moe kau memipa 'oe Kautaha koeni' Order 'ihono fakamamahi'i 'ae fanau'i Hebron Trust. 'E lava ke faka'ilo kinatolu 'o fakatatau kihe lao New Zealand Bill of Rights Act kihe ngaahi hia kuo fakahoko hili 'a hono fokotu'u 'ae lao Bill of Rights 'ihe 'aho 25 September 1990.

44. Kuo pau pe ke 'iai 'ae ngaahi palopalema 'e fehangahangai mo kinautolu 'ae kau

mamahi' pea 'oku 'ikai koe fatongia ia 'oe pule'anga ke hilifaki 'ae ngaahi tautea fakatatau moe moe lao faka'eke'eke' Inquiries Act 2013. Koe fatongia ia 'oe fakamaau'anga moe ngaahi kupu fekau'aki. Ka kuo mahino mai 'a hono fehu'ia 'ae ngaahi tautea 'o kau ai 'ae ngaahi tautea kihe fakamamahi pea mo hono maumau'i 'ae ngaahi lao fekau'aki moe maumau'i 'oe tefito'i totonu makehe 'ae tangata'. Na'amau fakamahino'i mo tuku atu ha ngaahi fokotu'u 'ihe lipooti fakamuimui 'oku fiema'u ke fakahoko ha ngāue kihe ngaahi tautea kuo hilifaki 'ehe kalauni fekau'aki moe Sōsaieti koeni' Order mo kunautolu kuo fai kiai 'ae lave.

45. 'Ihe taimi tatau, 'oku mau faka'amu 'e fakahoko 'ehe Kalauni pea moe Sōsaieti Order hano toe vakai 'i 'ae ngaahi tautea kuo hilifaki kihe ngaahi hia kuo faka'ilo kinautolu kiai. 'Oku mau toe faka'amu foki ke fai ha ngāue fakavavevave ke fakapapau'i 'oku 'iai ha founa lelei ke fakafaingofua'i 'ae fengāue'aki 'e kinautolu 'ae kau mamahi meihe 'apiako Marylands moe Hebron Trust 'ae fakamaau'anga'.

46. Kuo pau ketau fakapapau'i 'oku fakahoko ha fakalelei ke hoko ai ha fakafo'ou 'ae mo'ui'. Kuo pau ke liliu 'a e ngaahi founa fakalele 'oe ngaahi feitu'u 'oku tauhi ai 'ae fānau' 'okapau 'oku tau loto ke fakapapau 'i 'e 'ikai ke toe hoko 'ae ngaahi me'a fakalilifu kuo hoko kihe fānau moe to'utupu. Koe ngaahi liliu ko'eni 'e tokoni ia ke hoko 'a Nu'u Sila ni koha feitu'u 'oku lava ke ngāue fakataha ai 'ae ngaahi matakali' pea mo taau ke tupulekina, mo'ui lelei, malu mo faka'apa'apa'i ai 'ae fānau'.

Talite 'o Uaitangi

47. Na'e 'ikai fenāpasi 'ae ngaahi ngāue 'ae pule'anga', Siasi Katolika' pea moe Sōsaieti Order pea moe aleapau 'oe Talite 'o Uaitangi.

48. Fakatatau moe Talite, na'e 'iai 'ae fatongia 'oe Pule'anga moe ngaahi kupu fekau'aki ki hono tauhi mo tokanga'i 'oe fanau Mauli', tatau aipē pe koe ngaahi fetu'u oku fakalele 'ehe ngaahi siasi pē 'ikai. Koe felotoi ko'eni na'e 'osi kamata maipe ia meihe taimi na'e fakamo'oni ai 'ae Talite 'o Uaitangi'.

Ko e ngaahi me'a kuo mau 'ilo ki ai.

49. Koe ngaahi me'a kehekehe 'e 42 kuo mau 'ilo kiai 'ihe ngaahi fakatotolo kuo fakahoko. 'Oku hā mai ai 'ae tōnounou 'ae Siasi Katolika, koe Sōsaieti' Order pea moe pule'anga.

50. 'Ihono fakama'opo'opo, na'e tali 'ehe Pule'anga' ke lesisita pea nau fakapa'anga 'ae 'apiako Marylands. Na'e 'ikai ke fakakakato 'ehe 'apiako honau fatongia ke ako'i mo malu'i 'ae fānau na'e 'ave kiai' – na'e fakamamahi'i kinautolu, nofo li'ekina, pea na'e to'o 'enau

totonu fakataengata'. Na'e toe tali 'ehe pule'anga ke lesista 'ae Hebron Trust ke 'ave kiai 'ae fanau paea', ka na'e 'ikai ke fakapapau'i 'ehe pule'anga 'oku hao mo malu 'ae fanau'. Kuo to' nounou 'ae Pule'anga/Kalauni ke fakapapau'i na'e fakakakato 'ehe 'apiako Marylands pea moe Hebron Trust 'a honau fatongia' 'o fakatatau pea moe Talite 'o Uaitangi' pea ke nau taliui kakato ki he fakamamahi na'e fakahoko 'ehe Sōsaieti' Order.

51. Na'e mahino na'e fakataumu'a 'ae fokotu'u 'ehe siasi Katolika' pea moe Sōsaieti Order 'ae 'apiako Marylands pea moe Hebron Trust kenau ma'u melie mei ai kae 'ikai koe malu mo hao 'ae fanau moe to'utupu na'a nau tokanga'i, ako'i pē ke mahino'i 'ae ngaahi 'ulungaanga fakafonua 'ae kainga Mauli'. Na'e fakamamahi'i, pā'usi'i mo li'ekina 'ae fanau moe to'utupu koe 'uhi koe ngāue kovi 'ae kau pātele' brothers. Na'a nau feinga ma'upē ke tuli tonuhia pea na'e 'ikai kenau feinga ke tokoni ke fakalelei'i 'ae maumau kuo hoko kihe kau mamahi' pea mo honau ngaahi fāmili'.

52. Na'e 'ikai ke 'iai ha'anau feinga ke kumi kihe kau mamahi na'e nofo 'ihe nofo'anga 'oe Hebron Trust ke tokoni'i pea mo fakahoko ha fakalelei moha fakafo'ou. Na'e 'ikai foki ha feinga 'ae Siasi Katolika, Sōsaieti' Order pea moe kau pīsope ki muini 'oe Siasi Katolika ke kumi kiate kinautolu na'e fakamamahi'i 'ihe 'apiako Marylands pea moe Hebron Trust. Na'e 'ikai ke fakahoko 'ehe Siasi Katolika pe koe Sōsaieti Order ha ngāue ke muimui'i 'ae ngaahi ngāue fakamamahi he 'apiako Marylands.

53. Na'e hā meihe ngaahi ola 'oe fakatotolo ni, na'e tautea'i 'a kinautolu mei he Order mei he ngaahi hia pē 'e ni'ihī kā na'e 'ikai koe kotoa 'oe ngaahi hia na'anau fakahoko kihe fanau' moe kau mamahi'. Na'e toe hā mai meihe ola 'oe fakatotolo 'ae fiema'u ke taliui 'ae Siasi Katolika, Order pea moe Pule'anga kihe ngaahi uesia tamaki kuo hoko mei hono fakamamahi 'oe fanau tangata', 'o uesia ai 'enau mo'ui', mo honau ngaahi fāmili'. Koe Siasi Katolika pea moe ngaahi kupu fekauaki 'ae Pule'anga na'anau ta'etokanga 'o hoko ai 'ae fakamamahi koeni' pea 'ikai ke nau fai ha ngāue pea fufu'i 'a e ngaahi ngāue fulikivanu na'e fakahoko.

54. Kuo te'eki ai ke taliui kakato 'ae Siasi Katolika', Sōsaieti' Order pea moe Pule'anga' kihe fu'u ngāue fulikivanu lahi na'e hoko 'ihe 'apiako Marylands School pea mo e Hebron Trust. Kapau 'e 'ikai ke fai ha taliui kakato, he 'ikai ke tau lava 'o fakapapau'i 'e 'ikai ke toe hoko eni 'ihe kaha'u. Kuo fakamahino mai 'ehe ngaahi ola 'oe fakatotolo, 'oku fiema'u ke ngāue'aki 'ae ngaahi fokotu'u na'e fakahoko 'ihe lipooti 'oe Tisema 2021, 'o kau loua kiai 'a e ngaahi feitu'u 'oku lesisita 'ehe Pule'anga pea moe ngaahi Siasi'.

55. Ko e ngaahi ola meihe fakatotolo 'oku ne toe fakahā mai 'ae ngaahi palopalema kehe 'ihe founa ngāue 'oku ngāue'aki he 'aho ni', pea 'e fai ha ngāue kiai 'ihe lipooti faka'osi' 'o kau ai 'a e ngaahi fokotu'u ki he ngaahi liliu.

56. Kuo pau ke poupu'i 'e Nu'u Sila ni 'ae ui koia ke fai ha taliui kakato pea moha fakamaau totonu. Kuo pau ke liliu 'ae ngaahi founa 'oku fakalele 'aki 'ae ngaahi feitu'u 'oku tauhi ai 'ae fānau moe to'utupu ke fakapapu'i 'e 'ikai toe hoko 'ae ngaahi fakamamahi fulikivanu koeni'.